శ్రీ రమణీయ రామాయణము.

ఆదిపూడి, సోమనాథరావు.

విన్నపము.

ఏమహానుభావుల చరిత్రను మనమనుసరించినయెడలఁ బాపసముద్రమునుండి తరింపఁగలమో యట్టివారికే నవతారపురుషులని పేరు. హిందువులకు శ్రీరామచంద్రుఁడు అవతారపురుషులలో ముఖ్యుఁడు. శ్రీరాముఁడు మనజాతిజీవితమునందంతటను దాండవమాడుచున్నాఁడు. సుఖములో శ్రీరాముఁడు దుఃఖములో శ్రీరాముఁడు ఆఁటలలో శ్రీరాముఁడు పాటలలో శ్రీరాముఁడు స్త్రీలలో శ్రీరాముఁడు పురుషులలో శ్రీరాముఁడు తందానపాటలలో శ్రీరాముఁడు త్యాగరాజకృతులలో శ్రీరాముఁడు. ఇంతసరళమైననామము ఇంతమృదువైననామము ఇంతమధురమైననామము మఱియొకటిలేదు. శ్రీరామునివిషయమై కొంచెమైనను వర్ణింపకుండు కవియే మనలోలేఁడు. ఇంతమనోహరమైన చరిత్రలోఁ గొన్ని యసంభవములును గొన్ని కళంకములునుండుట గొప్పలోపమనితలంచి నాకు నసంభవములనియుఁ గళంకములనియుఁ దోఁచినవానిని సవరించి యందఱకుఁ బూర్ణాదర్శకముగ నుండవలయునను సదుద్దేశముతో శ్రీరామచరిత్రను హరికథారూపముగవ్రాసి కోరినవారికెల్ల మనఃపూర్వకముగ వినిపించుచుంటిని. ఈనాప్రదర్శనమును జూచువారికి నెంతో మనోహరముగానుండినను నాశరీరమునకును బుద్ధికిని నపరిమితమైనకష్టముకలుగుచుండెను. ప్రస్తుతపు నాశరీరదౌర్బల్యమును గురుతించిన నామిత్రులలోఁ బలువురు దీనిని గ్రంథరూపముగ నచ్చొత్తింపవలయునని కోరుచువచ్చిరి. నాయార్థికస్థితి దీనికిఁ బ్రతికూలముగానుండెను. ఇట్టిస్థితిలో నేను హైదరాబాదునకు వచ్చుటతటస్థిం

చెను. అప్పుడు నామిత్రులగు శ్రీ యస్, శ్యామరావుగారిమూలమున నేను దోమకొండ సంస్థానాధీశులగు శ్రీరాజా సోమేశ్వరరావు బహద్దర్ గారిని దర్శించి నా యీరమణీయరామాయణమును గొంతచదివి వినిపించి దీనిని శ్రీవారికి సంకితమీయఁదలంచితినని ప్రస్తావించితిని. శ్రీవారు సంతసించి సమ్మతించి నన్నుఁదగినట్లుసత్కరించి తామీగ్రంథమును గద్వాలలో ముద్రించి 400 ప్రతులు నాకుదయచేయించునట్లును రెండవ కూర్పునుండి దీనిముద్రణాధికారము నాకేయుండుననియు సెలవిచ్చి నన్నెంతయో యాదరించిరి. నాగ్రంథము వెలుతురునుజూడఁగలిగెనుగదాయని యెంతయో సంతసించి శ్రీరాజా గారికి నాకృతజ్ఞతాపూర్వక వందనముల సమర్పించితిని.

శ్రీ రాజా గారికిని వారికుటుంబమునకును బరమేశ్వరుఁడు సమస్తశుభములను బ్రసాదించునుగాక. ఆంధ్రులందఱు దీనిని దగినట్లాదరింతురుగాత.

ఆదిపూడి, సోమనాథరావు.

15–2–1930



ఓమ్.

అంకితము.

సీ॥ శ్రీతేండ్లకులమను ♦ క్షీరవారాశిలో
జన్మించి వర్ధిల్లు ♦ చంద్రనీకు
దోమకొండకు మహా ♦ సీమ గద్వాలకు
స్వాంతగానొప్పెడు ♦ నేతనీకు
విద్వాంసులనుమతి ♦ విమలవర్తనులను
మన్నించుచుండెడు ♦ మాన్యనీకు
వివిధభాషలయందు ♦ విజ్ఞానమునుగల్గి
తనరారుచుండెడు ♦ ధన్యనీకు

గీ॥ సవ్యరమణీయ రామాయ ♦ ణమ్ముదీని
సంకితంబిత్తుఁ గొనుము వి ♦ ఖ్యాతిఁగనుము
శుద్ధచారిత్ర! సత్కవి ♦ స్తోత్రపాత్ర!
ఆప్తసురభూజ! సోమేశ్వ ♦ రాఖ్యరాజ!



శ్రీ

రమణీయ రామాయణము.

శా॥ శ్రీరమ్యామల శిష్టపాలనకళా ♦ శీలా! కృపాసాగరా!
తారార్కేందు సమస్త మండలవిభా ♦ ధారా! త్రిలోకేశ్వరా!
శ్రీరామాధిపువంటి నీతిచతురుఁ ♦ శ్రీకీర్తి విద్యాధరుఁ
శూరుఁ ధర్మవిహారుఁ జేయుము సదా ♦ సోమేశ్వరుఁ భూవరుఁ -

కం॥ నవరసభావ విభూషిత
కవితన్ రామాయణమ్ముఁ ♦ గర్ణామృతముఁ
భవహరమును వినిపించెదఁ
బ్రవిమల సోమేశ్వరాఖ్య! ♦ ప్రభువర! వినుమా.

కథా ప్రారంభము.

(అయోధ్య — సభా భవనము)

సింహాసనాసీనుఁడై నిండుకొలువుండి సభాసదులఁ గనుంగొని

దశరథమహారాజు:—

సీ॥ వివిధవిద్యలనెల్ల ♦ విమల విశ్వామిత్రు
ఘనగురుకులమునఁ ♦ గాంచినాఁడు
పసిపాపలనుజంపు ♦ నసురఁదాటకఁజంపి
సేమమ్ముఁ బ్రజలకుఁ ♦ జేసినాఁడు
బలమైన శివువిల్లు ♦ భగ్నంబుఁ గావించి
బాహుబలంబునఁ ♦ బ్రబలినాఁడు
రాజుల గ్రుక్కించు ♦ రాజసంబున నిక్కు—
పరశురాముని భంగ ♦ పఱచినాఁడు

గీ॥ అట్టినాసుతు శ్రీరాము ♦ నమలచరితుఁ
దవిలి యువరాజుగాఁ జేయఁ ♦ దలఁచినాఁడ
మీకు నభిమతమేయిది ♦ మిత్రులార!
మంత్రివరులార! ప్రజలార! మాన్యులార! .

పరమానంద సంభరిత హృదయారవిందులై ప్రజలందఱు:—

శంకరాభరణము — ఆదితాళము.

ధన్యులౌదుమోనృపా! దశరథావనీపా!
పుణ్యమే రూపుదాల్చి ♦ పుడమియందుఁ బుట్టెననఁగ
మాన్యుఁడౌ శ్రీరామచంద్రు ♦ మాకుదొరగఁ జేసిన ॥ ధ ॥
రవికులాబ్ధిపూర్ణచంద్రు ♦ రామచంద్రు సుగుణసాంద్రు
నవనిపా!యువరాజుఁ జేసిన ♦ సబ్బుఁగాదె నోముపంట.॥ధ॥

పరమోత్సాహముతో పురోహితులగు వసిష్ఠులు:—

చ॥ దశరథరాజ! చేపె మన ♦ దాశరథిన్ గరుణాత్ము సత్కళా
కుశలుని యౌవరాజ్యమునఁ ♦ గొంకక పట్టముఁగట్టు,దానని
యశముఁవిశేషమై మెఱయు♦నర్కకులంబును వన్నెకెక్కెడున్
వశమగునర్వసౌఖ్యములు ♦ వర్ధిలుసేమము భూప్రజాళికిన్ ॥

ఆనందాశ్రువుల రాల్చుచు మంత్రినిజూచి దశరథమహారాజు:—

కాఫి రాగము — రూపకతాళము.

రామచంద్రుఁడు చేపుప్రొద్దున ♦ రాజ్యభారముఁ బూనెనున్
ఏమిటన్ గొదలేకయుండఁగ ♦ నేర్పరింపు సమస్తమున్
క్షేమమిాఱ సుమంత్ర!బీదలఁ! ప్రీతులను గావింపుమా
యీమహోత్సవమెల్లప్రజలకు ♦ నిష్టమై విలసిల్లగాన్.

[కైకేయి యంతఃపురము.]

శ్రీరామ పట్టాభిషేకమునకుఁ దనయంతఃపురము నలం
కరింపుచున్న కైకేయి తనదాసియగు మంథరతో:—

కాంభోజి రాగము — రూపకతాళము.

మంథరా! చేపేడుక మన పురంబున
నందతేనగరవాసులా ♦ నందమొందఁగ ॥ 1 ॥
రామచంద్రుఁడు పట్టభద్రుఁడై ♦ రమణతో చేపె
కామిని! నాకాళ్లకెరఁగుఁ ♦ గనులపండువుగ ॥ 2 ॥

ఇంతికంటె హర్షమున • క్షేమిగల్గునే
అంతఃపుర మలంకరింతును • వింతవింతగ ॥ 3 ॥
బీదసాదల కెల్లదానముల్ • ప్రీతిఁగావింతు
ఆదరించి సేవకులకు • మోదమిడెదను. ॥ 4 ॥

మంథర దైన్యముతో:—

చ॥ సవతి కుమారునింగొలిచి • సౌఖ్యమునందినవారిఁ గాన నీ
కువలయమందు బేలవయి • కొమ్మరో! పొంగెదు పొంగు
(క్రుంగెదుగా)
బ్రువిమలునీసుతుఁగా భరతుఁ • బాణిముదీసిన మేలుగాదెయి
ట్లవమతి చేయుకంటె సతి • వా!మతిఁబాసి యిదేమిచేసితే.

మంథరమాట లక్ష్యపెట్టక కైక సంతోషముతో:—

సురట రాగము — రూపకము.

రాము నెఱుఁగవే సుగుణో • ద్దాము నెఱుఁగవే
ప్రేమ భరతు మీఱునతఁడు • పేలవముగఁ జూడఁడెపుడు
ఏమిటఁగొదఁజేయఁడతఁడు • ఎంతో మర్యాద పరుఁడు ॥రా॥

మంథర మొగము చిట్లించి కైకను జూచి:—

కం॥ దొరతనముఁ గోరువారిటు
చరియింతురు గానియవలఁ • జర్యలువేతౌ
తరళాక్షి! నీకుఁ దెలియఁగ
దరమా! మున్ముందుఁ దెలిసి • తలఁచెదవు సుమా.

కైక భయపడుచు:—

కాంభోజి — రూపక తాళము.

మంథరా! యేమిగతి? ముందెనాకుఁ దెల్పవైతి
మందమతినై మోసపోతి ♦ ముందునాకేమిగతి. ॥మం

మంథర కైకనోదార్చుచు:—

ఉ॥ మిక్కిలి ప్రేమఁజూచుననుఁ♦ మేదినినాథుఁడటంచుఁబల్కుటల్
నిక్కముగాదు నాటికయ్యమున♦ నెయ్యముఁజూపినదానిఁదెల్పినీ
వొక్కవరానఁ గానలకు ♦ నొక్కట రాముని బంపఁగోరివే
ఱొక్కవరాన నీసుతున♦ యోధ్యకుఁబట్టముగట్టఁగోరుమా.

అని యుపదేశించి కైక నుండి బహుమానముఁగొని మంథర వెల్లిపోవును. కైక యొక మూలలోఁ గోపము వచ్చిన దానివలె మాసిన చీర గట్టుకొని చెఱఁగు పఱచుకొని పరుండియుండగా

దశరథుఁడుచూచి కైకతో:—

శంకరాభరణము — రూపక తాళము.

కోపమేలనె ప్రియా! - నాపయినకియా
ఈపురి ప్రజలెంతో - యింపుతోవెలయ ॥ 1 ॥
చెఱఁగు పఱచినేలఁ - జెలి! పండనేల
అఱచేయి దిండుగా - నమరి యీలీల ॥ 2 ॥
తలయెత్తి కనువిచ్చి - కలికి! కనుగొనుము
అలయింపఁ బోకుము - అలగి నామనము ॥ 3 ॥

కైక కన్నులునులుముకొనుచు శోకకోపంబులసూచించుచు:—

క॥ ఆనాఁడు యుద్ధమందున
నేనొసఁగిన యట్టిసాయ ♦ మెల్ల మఱచితొ
మానవనాథశిరోమణి!
మానము గాచినదిమఱచు ♦ మనుజుఁడుగలఁడే.

కైక నూరడించుచు దశరథుఁడు:—

బేగడ రాగము — రూపక తాళము.

కలికి!కోరినదిచ్చెద - కలఁగి యలుగకు - కలికి!కోరినదిచ్చెద
కలకంఠి! నీయుప - కారము మఱువనే ॥ కలికి ॥
చెలి! రథమును నడిపి - తెలిపిరిపుతంత్రము
సలిపి సాహాయ్యము - గెలుపు గల్గించితివి ॥ కలికి ॥

కైక సంతోషముతో:—

క॥ పదునాలుగేండ్లు వనమున
వదలక రాముఁడు వసింపఁ ♦ బంపుము, భరతున్
బదపడిఁ బట్టము గట్టుము
ముదమున నయోధ్యకున్ బ్ర ♦ మోదంబెసఁగన్.

దశరథుఁడు దుఃఖాక్రాంత చిత్తుండయి:—

నాథనామక్రియ — రూపక తాళము.

నామనోబ్ధిసోము సుగుణో - ద్దాము రాముని ప్రేమధా
ముఁ బాపనేల ॥ 1 ॥
భరతు రాజ్యనిరతుఁజేయు - వరము చాలక
వరకుమారు వనముఁబంపు - వరమదేలఁక ॥ 2 ॥
కైక నీవు కపటివని - నాకుఁ దెలియక
నీకు వరంబొసంగి చెడితి - నిజమెఱుంగక. ॥ 3 ॥

శా॥ పాపీ!రామునిసర్వలక్షణయుతుల్ ♦ బ్రాణప్రియుల్ బాపిన
న్నేపల్ నావిధిసంపవచ్చితివిగా ♦ యీపాపముల్ దాల్చిసం
తాపంబేగతినోర్తురామ!సుగుణో ♦ ద్దామా! దయాసారమా!
నీపూర్ణేందుముఖమ్ముఁజూపఁగదరా ♦ నేఁ ప్రాణముల్ పాసెదన్

అని మూర్ఛిల్లును:—

(సభా భవనము.)

పట్టాభిషిక్తుఁడగుటకు సర్వాలంకార శోభితుఁడై సీతా సౌమి
త్రులతోనే తెంచిన శ్రీరామునిఁజూచి వసిష్ఠుఁడు దైన్యముతో-

క॥ కైకేయి దేవినగరున
సాకేతపురీశ్వరుండు ♦ జాగొనరించెన్
నీకుంగనుఁగొనిరాఁదగు
నేకాంతమునుండురాజు ♦ నేనెటు గాంతున్.

(కైకేయి యంతఃపురము.)

మూర్ఛిల్లిన దశరథమహారాజునుజూచి చింతిల్లుచుఁ గైకను సమీపించి నమస్కరించి వినయముతో శ్రీరామచంద్రుఁడు:—

శంకరాభరణము — రూపక తాళము.

జనకుఁడిటు లుండుటకుఁ గతమేమి? - జననీ! తెల్పవే
జనకుఁడిటు లుండుటకుఁ గతమేమి
దినకరాన్వయ పార్థివేంద్రుఁడు - నీనుఁడై యిటు దెల్విబాయుచు ॥ జన ॥

తనయులుండఁగఁ - దండ్రికిది యేమి
వినెదఁ దెల్పుము - విశదముగనీ - మనము నందలి మాట లెల్లను ॥ జన ॥

కైక నిర్లక్ష్యముతో:—

గీ॥ మున్నువాగ్దాన మొసరించి ♦ యున్న రెండు
వరములనుబట్టి పదునాల్గు ♦ వత్సరములు
వనికి నినుఁబంపి భరతునిఁ ♦ బ్రభునిఁజేయు
మనిన మూర్ఛిల్లెఁదనపుట్టి ♦ మునిఁగినట్లు,

శ్రీరాముఁడు ధైర్యముతోను వినయముతోను:—
క॥ జనకుని వాక్యము సల్పఁగ
జననీ! వనమునకుఁబోదు ♦ సంతోషముతో

లక్ష్మణుఁడు కోపారుణిత లోచనుఁడై :—

ఉ॥ అన్న! యిదేమి వెఱ్ఱివయి ♦ యప్పుడె కానల కేగఁజూచెదా
వెన్నఁడు సూర్యవంశమున ♦ నీవిపరీతము గల్గెఁజెప్పుమా
యన్నను మీఱి తమ్ముఁడెటు ♦ లందును రాజ్యము నిన్ను నేఁడు నేఁ
దిన్నఁగ రాజ్యమందునిచి ♦ తీరెదఁ జూపెదమత్ప్రతాపముల్

అని యొరనుండి కత్తినిదూసి కైకనుచుఱచుఱఁ జూచుచున్నాఁడు. శ్రీరాముఁడు సౌమిత్రి వెన్నుఁదట్టి యూరడించుచు:—

క॥ జనకుని వాక్యము కంటెను
ఘనమేమన కేఁప్రభుత్వ ♦ గౌరవమనుజా!.

గీ॥ మనకునై పుత్ర కామేష్టి ♦ మహినొనర్చి
కాంచిమనయాట పాటలఁ ♦ గడుఁజెలంగి
పెంచివిద్యల బుద్ధిఁజె ♦ ప్పించినట్టి
తండ్రి రెండవదైవమై ♦ తనరుఁగాదె
యతనిఋణమును దీర్పశ ♦ క్యమ్మెమనకు.

లక్ష్మణుఁడు ఉపశమిల్లి శ్రీరామునకు నమస్కరించి:—

గీ॥ అన్న! నాబొందిలోఁబ్రాణ ♦ మున్నవఱకు
నిచటనేకాదు శ్రీరామ! ♦ యెచటనైన
మీపదమ్ములఁ గొలుచుచు ♦ మెలఁగువాఁడ
విడచిపోయినఁ బ్రాణముల్ ♦ విడుచువాఁడ.

ద్విపద॥ హారామ! యిదియేమి ♦ యవతారమయ్య!
భేరీమృదంగముల్ ♦ ప్రీతిమ్రోయంగఁ
దేరెక్కివచ్చిన ♦ దీవెనలిచ్చి
చేరికౌగిటఁజేర్చి ♦ చెలఁగుదుననుచు
నుండఁగానారామ! ♦ యోగివేషమున
గుండె జల్లనవచ్చు ♦ గోడిదియేమి?

శ్రీరాముఁడు చేతులు జోడించి:—

గీ॥ మున్ను వాగ్దాన మొనరించి ♦ యున్న రెండు
వరములనుబట్టి పదునాల్గు ♦ వత్సరములు
వనికిననుఁబంప భరతునిఁ ♦ బ్రభునిఁజేయ
జనకునింగోరెఁ గైకమ్మ ♦ చనెదవనికి.

కౌసల్య:—

గీ॥ రామ! నినుఁబాసి నేనెట్లు ♦ బ్రదుకఁగలను
కైక! నీకేల పెడబుద్ధి ♦ గలిగెనమ్మ!
అకట! ననుదుఃఖపెట్టెడి ♦ దొకటిదక్క
రాముఁడడవికిఁబోవ నీ ♦ కేమివచ్చు.

శ్రీరాముఁడు:—

గీ॥ వీరమాతవుఁ దగునెయీ ♦ విన్నదనము
తండ్రివాక్యము నెఱవేర్చు ♦ తనయుఁజూచి

తల్లిముదమందవలెఁగాని ♦ తల్లడిలుట
తగునెనీకిది నాతల్లి!♦ సుగుణవల్లి!.

క॥ పదునాలుగేండ్లు వుచ్చెదఁ
బదునాల్గుదినంబులట్లు ♦ వగవకు జననీ!
మదికుదుటఁబఱచి జనకుని
బదిలముగాఁ జూచికొనుము ♦ పతిహితమతివై.

కౌసల్య దుఃఖముతో:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!.

(సుమిత్ర యంతఃపురము.)

లక్ష్మణుఁడు తల్లిని సమీపించి:—

గీ॥ జనకువాక్యముఁబాలింప ♦ జనని! యదిగొ
యన్నకానల కరుగుచు ♦ న్నవాఁడు
అతనివెంబడి నేనిదే ♦ యడవులకును
నరుగుచున్నాఁడ దీవించి ♦ యనుపుమమ్మ!.

సుమిత్ర యెంతయు సంతోషముతో:—

గీ॥ నిన్నుఁబోలిన సుతునినే ♦ నెమ్మిఁగాంచి
ధన్యురాలైతి లక్ష్మణా! ♦ ధన్యచరిత!
తండ్రిమాఱుగ రామునిఁ ♦ దల్లిమాఱు
సీతఁ జూచుచు వర్తిల్లఁ ♦ జెల్లుఁదనయ!

లక్ష్మణుఁడు దనభార్యయగు ఊర్మిళనుజూచి:—

క॥ నామాఱుగ నీయత్తలఁ
బ్రేమగ సేవించి నాకుఁ ♦ బ్రియమొనరుపవే
నామాటకు నెదురాడకు
నామన్ననఁ బడయఁగదవె ♦ నళినదళాక్షీ!

(రాజమార్గము.)

వనమునకు రథారూఢుఁడై పోవుచుండు సీతాసౌమిత్రులతోడి శ్రీరామునిఁజూచి ప్రజలు పట్టరాని దుఃఖముతో:—

గీ॥ ఈవు మారాజవౌదని ♦ యెలమినుండఁ
గైకపొగరింక నినుఁబంపెఁ ♦ గానవంకఁ
గమలమిత్రకులాబ్ధిరా ♦ కాశశాంక!
వత్తుమిదె వెంటఁ గొనిపొమ్ము ♦ వదల కింక.

అని మహావేగముతోఁ బోవుచుండు రథమును వెంబడింపఁజాలక

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! మాప్రాణధామ! రవికుల సోమా!

రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని విలపించుచు మరలుచున్నారు:—

(చిత్రకూట పర్వతము.)

రాముఁడు చిత్రకూటపర్వతమును జూపుచు సీతతో:—

ఉ॥ చిత్రవిచిత్రపుష్పఫల ♦ చిత్రితవృక్షలతావిశేషముం
జిత్రవిచిత్రచర్మఖుర ♦ శృంగవిచిత్రితజంతుజాతముం
జిత్రవిహంగసేవితముఁ ♦ జిత్రమహాకుహరీసమేతముం
జిత్రఝరీప్రకాశితము ♦ సీత!యిదేకను చిత్రకూటముం.

అని యాపర్వతమునుజేరి లక్ష్మణుఁడు పర్ణశాల నిర్మింపగానందు సీతారామసౌమిత్రులు నివసించుచుండిరి:—

(కైకేయి యంతఃపురము.)

శ్రీరాముని వనగమనమును సుమంత్రుఁడు మనవిచేయఁగా విని దశరథుఁడు ఏకధారగాఁ గన్నులనీరు గార్చుచు:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని విలపించుచుఁ బ్రాణములను వదలును:—

(కేకయ రాజధాని రాజభవనము.)

భరతుఁడు:— శత్రుఘ్నా! యీయుత్తరము వసిష్ఠులు వ్రాసి నారు వినుము:—

చ॥ ఇనకులరత్నమా! భరత! యిచ్చటికార్యములెల్లఁ జూచిమీ
జననితలంచె నిన్నుఁగను జాగొనరింపక వేగరావలెన్
దినమొకకల్పమై జరిగె దీనినిఁజూచిన తక్షణంబర
మ్మనుమనివ్రాయఁదెల్పిన దదంతయునీకిటఁదేటయయ్యెడున్.

దీని యర్థమేమయి యుండును:—

శత్రుఘ్నుఁడు:— నేనును ఊహింపఁజాలకున్నాను. ఇప్పుడే మనము బయలుదేరవలయును:—

(అయోధ్య రాజవీధి.)

భరతుఁడు వినుచుండఁగాఁ బ్రజలు:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! మాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని విలపించుచుండుటనువిని శ్రీరామున కేమి సంభవించెనోయ

ని యుల్లము తల్లడించుచుండఁ దొందరగావచ్చి కైకేయి యంతఃపురమును బ్రవేశించుచున్నాఁడు:—

(కైకేయి యంతఃపురము.)

భరతుఁడు తల్లికినమస్కరించి దైన్యముతో శ్రీరాముఁడెక్కడ నని యడుగఁ గైకేయి:—

గీ॥ రామలక్ష్మణులరిగిర ♦ రణ్యమునకు
జనకుఁడో వృద్ధుఁడగుటను ♦ జనెను దివికి
నుత్తరక్రియ లొనరించి ♦ యుచితరీతిఁ
బట్టముఁగట్టికొమ్మనా ♦ పట్టి! నీవు.

భరతుఁడు కోపముతో:—

మోహన — రూపకము.

మాతవేకిరాతకీ! - ఘాతసేయుపాతకీ!
ఆతతసుగుణాభిరాము - నీతిమాలియడవిఁబంపితి ॥ మా ॥
రాతిగుండెదానవే - చేతమునుడికించితివే
పూతసూర్యవంశ వి - ఖ్యాతినెల్లఁజెఱచితే ॥ మా ॥

ఆ,వె॥ మాటఁదిరుగుకంటె ♦ మరణము మేలను
పతిని జంపినట్టి ♦ పాపినీవు
నాకు మాతవైతి ♦ లేకున్న నీపేరు
లేకచూతుఁగాదె ♦ లోకమందు.

(చిత్రకూట పర్వతము.)

లక్ష్మణుఁడు చెట్టుపైనుండు పండ్లనుగోయుచుండి యయోధ్య వైపుననుండి దుమ్ము లేగుచుండుటనుజూచి రామదర్శనార్థమై ప్రజలతో భరతుఁడు వచ్చుచున్నాఁడని తెలియక తమపై దండెత్తి వచ్చుచున్నాఁడనుకొని రాముని సమీపించి:—

గీ॥ భరతుఁడిటవచ్చుచున్నాఁడు ♦ దురితమెంచి
పఱచినేనొక్క కోలను ♦ భంగపఱతుఁ
జూడుమోయన్న! మనమీఁద ♦ దాడివెడలె
నింతకంటెను దురితమ ♦ దేమికలదు.

కమాచ్ — రూపకము.

సెలవా? తులువ భరతుని - త్రుళ్లడంచెద సెలవా?
అలయొక్క బాణాన - నతనిశిరముఁజిమ్మి
కులమునకంతకుఁ - గూరిమినోడఁగూర్తు. ॥సెలవా॥

శ్రీరాముఁడు:—

క॥ తొందరపడకుము లక్ష్మణ!
యెందునమదిఁ గీడుదలఁచి ♦ యెఱుఁగడు భరతుం
డెందులకువచ్చెనోయిటుఁ
గందముకారణమువచ్చి ♦ కాంచినపిదపన్.

ఇంతలో భరతుఁడువచ్చి రాముని పాదములకెరగి చేతులుజోడించి కన్నీరు గార్చుచు నిలుచుండఁగా రాముఁడు నాయనగారు సేమమాయనియడుగ భరతుఁడు:—

గీ॥ రామ!ననుఁదమ్మునిగఁ గాంచి ♦ రాజ్యమెడలి
యడవిఁబోవఁగ నాయెనా ♦ యన్న! నీకుఁ
దండ్రిననుఁ బుత్రునిగఁగాంచి ♦ తల్లడిల్లుచుఁ
దనువు వదలంగవలసె నే ♦ మనుదురామ!.

అని విలపించును:—

శ్రీరాముఁడు తండ్రినిఁదలంచికొని:—

క॥ సత్యమువిడువంజాలక
సత్యవ్రత! మృత్యుసుఖము ♦ శరణువడసితే
నిత్యమగు కీర్తిఁగాంచియ
నిత్యపు దేహమునుబాసి ♦ నీవిటుతండ్రీ!.

అని విలపించి భరతా! మనమిరువురమునుగలసి పూజ్యులగునాయనగారి వాక్యమును జెల్లింపవలసియున్నది. నేను వనవాసము చేసి చెల్లించెదను. నీవు పట్టాభిషిక్తుఁడవై చెల్లింపుము. అయోధ్యకుఁబోయి పట్టాభిషిక్తుఁడవుగమ్ము:—

భరతుఁడు:—

ఉ॥ ఒల్లనురాజ్యమాపదవు ♦ లొల్లనయోధ్యనునొల్ల మాతనే
నొల్లను బంధుమిత్రతతి ♦ నొల్లశరీరపుసౌఖ్యమొల్లనే
నొల్లనుగానగీతముల ♦ నూర్జితరీతిని మీపదంబులన్
గొల్లగ సేవఁజేయఁగనె ♦ కోరితి నిమ్ము కృపాసముద్రమా!.

రాముఁడు— భరతా! నీకు నయోధ్యలోనుంచుట కిష్టములేదేని

కాఫి — రూపకము.

పొమ్ము నందిగ్రామమందునఁ - బొందికన్ జనులందఱున్
సమ్మతింపఁగనాకు మారుగ - సల్పిరాజ్యము క్రమ్మఱన్
దెమ్మపదునాల్గేండ్లపిమ్మటఁ - దీర్చి జనకునివాక్యమున్
నెమ్మినోనేమరలినప్పుడు - నెయ్యమిట్టులె చూపుచున్.

భరతుఁడు:—

గీ॥ పట్టమున్ గట్టియన్న! మీ ♦ పాదుకలను
మించుమునివృత్తిఁ బ్రజలఁ బా ♦ లించువాఁడ
మీరురాఁగల సమయంబు ♦ మించెనేని
నగ్నిమార్గాన స్వర్గాన ♦ కరుగువాఁడ.

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అనిరాముని పాదుకలను శిరముపై నిడుకొని మరలును:—

(పం చ వ టి.)

తాను మిక్కిలి చక్కనిదనను నభిమానముగల శూర్పణఖయను పేరుగల రావణుని చెల్లెలు రామలక్ష్మణులనుజూచి మోహించి తనలో:—

శంకరాభరణము — రూపకము.

ఇంతటిచక్కనివారల నెచ్చట - నెన్నఁడుగనలేదు
సంతతమును జిఱునగవ్వులవింతగ - సంతసపఱచెదరు ‖ 1 ‖
అందముఁరూపంబెత్తినరీతిని - నుందురుగదవీరు
డెందము పరమానందముఁబొందును - బొందినవీరలను ‖2‖
కనులకునలుసుగఁ గలికియొకర్తుక - కనఁబడు వీరలతోఁ
జని పనికత్తెగనుండి దానినిఁకఁ - జంపి సుఖించెదను. ‖3‖

ఇట్లనుకొని వారినిసమీపించి మువ్వురకును మూడు పూలహారముల సమర్పించి శ్రీరామునితో:—

గీ॥ దిక్కులేనియనాథను ♦ దీనురాల
యభయమిచ్చెడి వారొక ♦ రైన లేమిఁ
దిరిగి వేసారితిని నన్నుఁ ♦ గరుణఁజూచి
శరణ మొసఁగిన మీసేవ ♦ సలుపుదాన.

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ అండలేని యనాథఁట ♦ యుండనిమ్ము
సీతకొకయింత పరిచర్య ♦ సేయఁగలదు
ఒంటిగానున్న వేళఁ గా ♦ వుండఁగలదు
అతివలెంతయుఁ గోరుదు ♦ రాఁమతోడు.

శ్రీరాముఁడు శూర్పణఖతో:—

గీ॥ సీతచెప్పిన పనులను ♦ జేయుచుండి
యోగ్యవర్తనగల్గి నీ ♦ వుంటివేని
మదినినీకు భయమ్మను ♦ మాటలేక
హాయిగానుండఁగలవు మా ♦ యాశ్రమమున.

(గోదావరీ తీరము.)

సీత లోతైనమడుగులోనికిదిగి ముక్కును జెవులను మూసికొని స్నానముజేయుటకై మునుకవేయుచుండఁగా శూర్పణఖ ముంచి చంపవలయునని గొంతుపైఁజేయివేయును:—

సీత:— క॥ రక్కసిపట్టెను రామా!
రాముఁడు:— ఎక్కడ లక్ష్మణుఁడు
లక్ష్మణుఁడు:— చిక్కె నిదెపడెశిలపై
ముక్కు చెకచెక్కలయ్యెను
రాముఁడు:— జక్కఁగఁబోనిమ్ముదానిఁ ♦ జంపకుమనుజా!.

(జన స్థానము.)

శూర్పణఖ సురాపానముఁ జేయుచున్న తన బంధువులును సేనాధిపతులును నైన ఖరదూషణత్రిశిరాదుల సమీపించి:—

నాథనామక్రియ — రూపకము.

అన్నలార! నన్నుఁ జంపరే
అన్న రాఘముల్ సేసిన - బన్నమే నోర్వఁజాల ॥ అన్న ॥
నన్నుఁ జూచి మోహమంది - కన్ను సైగఁ జేసినన్
అన్న! తిట్టి నన్నుఁ బట్టి - యిన్ని పాట్లు పెట్టిరే. ॥ అన్న ॥

ఖరుఁడు:—

చ॥ అలలల వారిగుండియల ♦ నట్టెవిదిల్చెద నార్చి పేర్చి నా
చలము బలమ్ము తేటపడఁ ♦ జంపెద శూర్పణఖా! సహోదరీ!
విలవిల యేడ్వఁబోకు నిను ♦ వేదనఁ బెట్టిన వారి మొండెముల్
తలలను వేఱు చేసి యిదె ♦ తప్పక తెచ్చెద వారిఁ జూపవే.

అని ఖరుఁడు దండెత్తి పోవుచున్నాఁడు. శూర్పణఖ దారి చూపుచున్నది:—

(పంచవటి పర్ణశాల.)

లక్ష్మణునిఁ జూచి రాముఁడు:—

ఉ॥ తమ్ముఁడ! చూడు రక్కసుల ♦ దండులవే మనమీఁద వచ్చెడిన్
గొమ్మను జూచి కొమ్మ దిగొ ♦ కోయను బొబ్బవిసంగ వచ్చెనే

నెమ్మోయివారిఁజంపియిదే♦యిప్పుడెవచ్చెదఁబొమ్మనాదువి
ల్లమ్ములఁదెమ్మునీవుతను♦వంతటఁగన్నులుగల్గియుండుమా.

(ఒక గుట్ట.)

దానిపైనుండి గురిఁజూచి శ్రీరాముఁడు రక్కసులపై బాణము
లఁ బ్రయోగించుచున్నాఁడు:—

శూర్పణఖ:— (హా!

చ॥ అదెయదెవచ్చెవచ్చెఖర! ♦ యమ్మదిదూషణుఁజంపెఁజంపె
యిదెయిదెమించుమించనఁగ ♦ నీత్రిశిరుంద్రెగటార్చెనీశిరం
బదెయదెగుండెజల్లనఁగ♦నందఱఁగూల్చెనిదొక్కటూపెహా
యదెవడివాడిబాణమదె ♦ హాఖర! నిన్నుజంపివైచెనే.

(లంక రావణుని యేకాంతమందిరము.)

శూర్పణఖ:—

కాంభోజి — రూపకము.

అన్నా! నీకొక్క - వన్నెలాడిని వెదకి - యిన్నిపాటులుపడితి
విన్నవించెదనేను - మన్నించునాపలుకు - బన్నమోర్వఁగలేను
బంధులిందఱిలోన ॥ అన్నా ॥

రావణుఁడు:—

క॥ బన్నమునీదట్లుండనె
యన్నారీరత్నమెవరె? ♦ యదిదెలుపవెనేఁ
గన్నారఁగాంచి తెచ్చెద
నెన్నేని నుపాయముల న ♦ దెచ్చుటనున్నా.

శూర్పణఖ:—

శా॥ అన్నా! రావణ! నేనుజూచినదితే • డాయందమెందేనివే
కన్నుల్ గావలెఁ జూడఁగావలసినన్ • గల్యాణిలావణ్యమున్
గన్నన్ ఱెప్పలబోలెఁగా చెదరువీఁ • కన్ రామసౌమిత్రులో
యన్నా! పంచవటీతటంబున మహా • యత్నంబుచేసాధ్యమా

క॥ నీభోగభాగ్యగరిమకు
నాభవ్యాంగనయుఁగూడ • నలవడెనేనిన్
శోభకుఁదోడుసుగంధ
ప్రాభవమందుటయొకాదె • స్వర్ణంబునకున్.

(పంచవటి పర్ణశాల.)

రావణుఁడు సన్యాసివేషముతో సమయమును నిరీక్షించుచుఁ జె
ట్లనుమ డాగియుండఁగా:—

సీత పర్ణశాల వాకిట నిలఁబడి లక్ష్మణునిజూచి:—

మ॥ కనుమోలక్ష్మణ! జింకనుందఱుము వ్యా • ఘ్రంబున్ వ
డిన్ గూల్పఁగా]
వెనువెంటన్ జనుచున్న వారదిగో వే • విల్లంది మీయన్నగా
రనురాగాతిశయంబదెంతటిదో య • న్నా! దూరమున్ గీరమున్
మొనరాళ్లున్ గినరాళ్లు చూడకకరం • బున్ బారుచున్నారదే.

రావణుఁడు తనలో:—

గీ॥ పులినివెన్నంటిరాముండు ♦ పోయెఁగాని
యతనివెదకంగ లక్ష్మణుం ♦ డరిగెనేని
నొంటిగాఁబర్ణశాలయం ♦ దుండుకతన
సులభముగఁజిక్కునాకు నీ ♦ సుందరాంగి.

(అడవి.)

శ్రీరాముఁడు:—

గీ॥ మించుగురిఁజూచివ్యాఘ్రమున్ ♦ ద్రుంచివైచి
కడకులేడినిఁగావంగఁ ♦ గంటిఁగాని
చాలదూరమువచ్చితి ♦ జాలమయ్యె
దేవినాజాడఁగనకభీ ♦ తిల్లునేమొ
శీఘ్రముగఁబర్ణశాలనేఁ ♦ జేరవలయు.

(పంచవటి.)

సీత తనలో:—

ముఖారి — రూపకము.

తడవేలచేసెనో - ధరణీశుఁడకట
అడవులఁబడిపోయి - కడుబడలినాఁడో ॥తడ॥
అటుపోయిదూరాన - ఆకొండచాటున - తటుకునఁగను
మఱఁగి తడవాయెరాఁడు. ॥తడ॥

లక్ష్మణునిజూచి ప్రకాశముగా:—

శా॥ అన్నా! లక్ష్మణ పోయియార్యుఁగదే ♦ యానందసంవర్ధనుṉ
మన్నాథుṉ మహనీయ సద్గుణహితుṉ ♦ మత్ప్రాణసంతోషణుṉ
మున్నెన్నండును జేయఁడింతతడవుṉ ♦ బోపొమ్ము వేవేగ మీ-
యన్నṉ దెచ్చిమదీయహృద్గతవిచా ♦ రాగ్నిన్నివారింపవే.

లక్ష్మణుఁడు:—

హంసధ్వని — రూపకము.

తల్లి! వెఱువకు - మాతల్లి! వెఱువకు
తల్లడిల్లి తెల్లబోకు ॥తల్లి॥
చల్లపడినతోడనే - యుల్లమురంజిల్లఁగా
అల్లమాయన్నగారు - చల్లగానువత్తురు. తల్లి॥

సీత:—

చ॥ కపటముసీమనంబునను ♦ గల్గఁగఁబోలును లేకయున్న నీ
వుపకృతులందొఱంగియిటు ♦ లుందువె లక్ష్మణ! యన్నజాడఁబో
కపయశముṉ గడించితివె ♦ యన్యుఁడవే! నెనరైనలేదె నా
తపములపంట యూపతికిఁ ♦ దమ్ముఁడవై యిటు సేయఁజెల్లునే

లక్ష్మణుఁడు:—

గీ॥ ఒంటిగాఁదల్లి! నినునాకు ♦ టింటవదలి
పోవఁజాలకయుంటి నేఁ ♦ బోయివత్తు
వేఱుగానెంచఁజాలునే ♦ విమలసూర్య
వంశమణియగు దశరథు ♦ పట్టివీఁను.

అని వెడలిపోవును:—

(పంచవటి పర్ణశాల.)

రావణుఁడు సన్యాసివేషముతోఁ బర్ణశాలసమీపించిసీతతో:—

కమాచ్ — రూపకము.

భిక్షపెట్టవే - అక్షయముగనాకునొక్క - భిక్షపెట్టవే
భిక్షవేఱుకాదు - నీకటాక్షముంచిప్రోవవే
రాక్షసేశ్వరుండనాకు - రాణివై చెలంగవే ॥ భిక్ష ॥

సీత భయపడి దూరముపోవుచున్నది:—

రావణుఁడు మఱింత సమీపించి:—

శరణమియ్యవే - తరళనయన! తాళఁజాల - శరణమియ్యవే
తరుణి! నామనంబెఱింగి - ధన్యుఁజేసికావవే
అరయనాదురాజ్యరమకు - నందమైచెలంగవే ॥ శరణ ॥

సీత ధైర్యముతో:—

శా॥ ఓరీ పాప పరాయణా! వదరెదే ♦ యున్మత్తతన్ రావణా!
శూరాగ్రేసరురామచంద్రుయువతిన్ ♦ జోరుండవై డాయుదే
నీరాజ్యంబునునిన్ను నీదళములన్ ♦ నిర్మూలముంజేయునా
శ్రీరాముండిదెచేరవచ్చుఁదనదో ♦ ర్వీర్యంబవార్యమ్ముగాన్

రావణుఁడు:—

క॥ నా ముందు రాము గీముని
నేమని పొగడెదు సురేంద్రుఁ ♦ డేమొదలు సురల్
నా మరుఁగు జొచ్చి బ్రదుకఁగ
లేమా! లెమ్మింకఁ జాగు ♦ లేదిట నీకున్.

సీత భయముతో:—

శా॥ రామా! రక్కసు బారిఁ బడితినే ♦ రావే. శరౌఘంబుచే
నీ మూర్ఖున్ ధనుజాధమున్ దునుమవే ♦ యాడ్చెంగ దేజెక్కలన్
నా మానంబెటు గాచికొందు నెకదే ♦ నన్బ్రోచు వారెవ్వరే
యేమీ యెంచనువారుఁ గూడ నిటలే ♦ రే యీశ్వరా! కావవే.

సీత రావణుని విమానముపై నుండి:—

ఉ॥ భూమికి వ్రాల్లి ప్రాణములఁ ♦ బుచ్చెద రావె మదీయ దేహమున్
రామ! త్వదీయ హస్తములఁ ♦ బ్రజ్వలితాగ్ని నిసంస్కరింపవే
నీ మొగమున్ గనుంగొనుచు ♦ నేనసువుల్ విడనాడు పుణ్యమున్
రామ! కనంగనైతిఁగదె ♦ రాజకులాంబుధిపూర్ణచంద్రమా!.

సీతనులాగి విమాన స్తంభమునకుఁ గట్టి రావణుఁడు:—

క॥ ఇక్కడి కాకులు చిలుకలు
నిక్కడి యీ పెద్దగ్రద్ద ♦ యిట్టులు నన్నున్
ముక్కులఁ బొడువం జొచ్చెను
జెక్కలఁ జెక్కెదను సీత ♦ జిచ్చపడంగాన్.

అని గ్రద్దను నఱికివేయును:—

సీత:—

క॥ అయ్యో! గ్రద్దా! నాకయి
కయ్యముచేసితివె కొనకు ♦ ఖడ్గపుధారన్
నెయ్య మెఱింగించిపడితే
యియ్యధమాధముని చేత ♦ హీనుని చేతన్.

సీత తన నగలను జెఱఁగులో మూటగట్టి విమానమునుండి వేయుచు

చ॥ వనచరులార! రామనృప ♦ పత్నినినన్ను బలాత్కరించియీ
దనుజుఁడు దొంగిలెన్ వినుఁడు ♦ తప్పక నన్ వెదకంగ రాముఁడీ
వనమునుజొచ్చునప్పుడివి ♦ వారకి నాదగు భూషణంబులన్
గనికరముంచియిండు ననుఁ ♦ గావఁగ దెల్పుఁడుపుణ్యమబ్బెడున్.

రావణుఁడు సీతతో:—

సీ॥ సీత! నీకివెమంచి చీనాంబరములుండ
నారచీరలివేల ♦ నారి! నీకు
నవరత్నమయభూష ♦ ణంబులెన్నియొయుండ
నడవిపూవులివేల ♦ యతివ! నీకు
చారుచంద్రోపల ♦ సౌధమ్ములివియుండఁ
బర్ణశాలలవేల ♦ పడఁతి! నీకు
వివిధమద్యమ్ములున్ ♦ నెలయుమాంసములుండఁ
గందమూలములేల ♦ కలికి! నీకు

గీ॥ నిరుపమానపరాక్రమ ♦ తరుణతరణి
కిరణవిదళిత శత్రుని ♦ కరమహాంధ
కారుఁడై ముజ్జగంబులఁ ♦ బేరుగొన్న
రాక్షసేశ్వరుఁడేనుండ ♦ రాముఁడేల.

(అశోకవనము)

సీత:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

(అడవి)

రాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

తోడి—రూపకము.

అటుసీతనుంచి నీ - విటురాఁగ జెల్లునే
కుటిలాత్మ లెందఱో - యటవింజరింతురే ॥అటు॥
పదవేగలక్ష్మణా! - పద్మాక్షిఁజూతము
అదియేమొ తెలియదు - మదిలోగలంగెను ॥పద॥

రాముఁడు:—

శా॥ సీతా! సీత! పతివ్రతాతిలకమా! సీమంతినీరత్నమా!
సీతా! యీకుటి చిన్నవోయెఁ గదవే సీతా!మనోహారిణీ!

సీతా! పిల్చిన వచ్చిపల్కవుగదే సీతా! సుధాభాషిణీ!
సీతా! నన్విడనాడఁజాలకవనిఁ సేవించి నన్బాసితే.

రాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

సీ॥ జలకమాడంగను ♦ జలజాక్షి పోయెనో
తమ్ముఁడా! చూడుము ♦ తడయఁబోకు
కొమ్మపూలోఁ్కయంగఁ ♦ గొమ్మపై కెక్కెనో
తమ్ముఁడా!చూడుము ♦ తడయఁబోకు
పులిజాడయేమైనఁ ♦ బొడగాంచఁగ్లైనో
తమ్ముఁడా!చూడుము ♦ తడయఁబోకు
తలుపువెన్కనుడాగి ♦ తరళాక్షియున్నచో
తమ్ముఁడా!చూడుము ♦ తడయఁబోకు
గీ॥ పెద్దకాళ్లనుచినకాళ్లు ♦ వేఱువేఱు
గానఁబడెరక్కసుండు దాఁ ♦ గొంతెఁగొంచు
నేగియుండునుగాఁబోలు ♦ వేగనరిగి
వెదకుదముర మ్ముఁ తమ్ముఁడా! ♦ వెలఁది నిచట.

(అడవి)

రాముఁడు:— ఖరహరప్రియ — రూపకము.

ఎటుమరచియుందు - ఇందువదన ! నిన్ను - నెటు మరచియుందు
కటకటా! నీరూపు - కనులఁగట్టియుండ ॥ఎటు॥
ఇటలేళ్లమేపి - యటఁజెట్లఁబెంచి - యిటఁబక్షులనుసాకు
దెటఁబోతివీవు ॥ఎటు॥

(శబరి యాశ్రమము.)

శబరిరామునితో:—

గీ॥ రామ! నీరామఁగొనిపోయె ♦ రావణుండు
ప్రాణమర్పించె నెదిరించి ♦ పక్షిరాజు
విన్నవింపంగ నేనిట ♦ నున్నదాన
శబరినాపేరు తపమును ♦ సలుపుదాన
భక్తి నేనిడుతీయని ♦ పండ్లఁగొనుము
పంపదరిగిరి సుగ్రీవు ♦ పజ్జఁజేర
శుభమగును బొమ్ము శ్రీరామ! ♦ సుగుణధామ!.

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ పరహితమె తమధర్మమై ♦ పరఁగుచుండు
నీమహోదారచిత్తుల ♦ కెవరు సములు
ఏమిచేసినతీరునీ ♦ యింతిఋణము
ప్రాణమర్పించినట్టియీ ♦ పక్షిఋణము.

(పంపాసరోవరము.)

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ సదమలంబగు జానకీ ♦ చరితవోలె
రాజిలుచునుండు పంపాస ♦ రమ్ముఁజూడు
దీనిచక్కని చల్లని ♦ తీరమందు
శాంతముగ విశ్రమింతము ♦ కొంతతడవు.

ఎదుటి ఋష్యమూక పర్వతమునుండి దిగివచ్చుచుండు నొకనిఁ జూచి శ్రీరాముఁడు:—

గీ॥ బ్రహ్మతేజంబు ముఖమునఁ ♦ బరఁగువాఁడు
బలజవంబుల నొంతయుఁ ♦ జెలఁగువాఁడు
అదిగొ దిగి వచ్చుచున్నవాఁ ♦ డద్రినుండి
యాతఁడెవ్వండొ లక్ష్మణా! ♦ యరసిరమ్ము.

గిరి దిగివచ్చిన హనుమంతుఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ అన్న తనకాంతఁ బట్టిన ♦ ఖిన్నుఁడగుచు
నద్రినుండెడు సుగ్రీవుఁ ♦ డడవిఱేఁడు
మీరలెవ్వారొ గనుఁగొనఁ ♦ గోరిపంపె
నతనిమంత్రిని హనుమంతుఁ ♦ డంద్రు నన్ను.

లక్ష్మణుఁడు శ్రీరామునిఁజూపి హనుమంతునితో:—

చ॥ ఇనకులరత్నమా దశర ♦ థేశుని పుత్రుఁడు పేరు రాముఁడో
జనకునివాక్యపాలనము ♦ సల్పవనంబుననుండ జానకిన్
దనసతిఁగోలుపోయెవిను ♦ తత్సతినారయవచ్చి యిచ్చటన్
జనపతియున్నవాఁడుదన ♦ సాయముమీపతికిచ్చుఁగోరినన్

హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునిదోడ్కొనివచ్చి శ్రీరామునికిఁజూపి:—

గీ॥ వాలిబలశాలి తనప్రియు ♦ రాలిఁబట్ట
ఖిన్నుఁడై యద్రినుండు సు ♦ గ్రీవుఁడిదిగొ

శరణుఁజొచ్చెను శ్రీరామ! ♦ కరుణఁజూడు
దీనరక్షయె నృపులకు ♦ దీక్షగాదె.

శ్రీరాముఁడు సుగ్రీవునితో:—

ఉ॥ నీరిపు ప్రాణవాయువుల ♦ నేనొక బాణముచేతఁ గ్రోలినీ
దారను రాజ్యముల్ మరలఁ ♦ దప్పక నీకొదవంగఁ జేసెదన్
ధారుణి తారుమారయినఁ ♦ దప్పదు నా వచనంబు చూడుమో
వైరికలోకపాలక! స ♦ ఖా! యిదె చేతను జేయి వేసితిన్.

సుగ్రీవుఁడు:—

చ॥ దినకరవంశపావన! మ ♦ దీయ పురాకృత పుణ్యరూపమో
యననిట నా మనోరథము ♦ నంతను దీర్పఁగ నున్నవారు మీ
యనుచరుఁడై మెలంగెదను ♦ నందుల సాక్షిగఁ గొండు మీ సతిన్
దనుజుఁడు గొంచు పోవునెడఁ ♦ దత్సతి రాల్చిన భూషణావళిన్

సీత తన నగలఁగట్టి వైచిన చెఱఁగునుజూచి శ్రీరాముఁడు తనలో

సీ॥ ప్రణయకోపపు వేళఁ ♦ బడఁ! తినీ పడకగాఁ
జెలువు గాంచినదియా ♦ చెఱఁగుగాదె
ఎండగా చెడి వేళ ♦ నింతి! నీ గొడుగుగాఁ
జెలువుగాంచినదియా ♦ చెఱఁగుగాదె
చెమట పెట్టిన వేళఁ ♦ జేతి వీవనగాఁగఁ
జెలువుగాంచినదియా ♦ చెఱఁగుగాదె

నా కాళ్లతడియొత్త ♦ నీకువస్త్రమ్ముగాఁ
జెలువుగాంచినదియా ♦ చెఱఁగుగాదె

గీ॥ అట్టిచెఱఁగున నగలను ♦ గట్టియిట్లు
నాకుగురుతుగ రాల్చితే ♦ నాతిమిన్న!
సీత! నీమాఱుదీనిని ♦ బ్రీతిఁజూతు
సీత! నినుఁబొందునాఁడు నీ ♦ చేతికిత్తు.

(కిష్కింధ.)

వాలితారతోః—

గీ॥ నెఱపినెయ్యమ్ము రాముఁడా ♦ నృపతితోడ
నన్నుఁజంపంగసుగ్రీవుఁ ♦ డున్నవాఁడు
వడివడిగఁబోయిపైఁబడి ♦ పిడుగువోలె
నిరువురను వచ్చివచ్చెద ♦ నిపుడెచూడు
తార!సుగుణవిహార! సౌం ♦ దర్యపూర!.

తారః— కమాచ్ — రూపకము.

పరనారీసంపర్కము - పరమదురితము - పరనారీసంపర్కము
దరిలేనిదుఃఖము - దొరకొనఁజేయును ॥ పర ॥
సిరుల దొలంచును - జిరకీర్తిమాపును - పరమశూరునికైనఁ
బరిభవమొనరించు ॥ పర ॥
చరణములనుబడి - స్వామి!నిన్వేడెదఁ - దరళాక్షి తారమాను
దమ్మునికొసఁగుము. ॥ పర ॥

వాలి:—   శంకరాభరణము — రూపకము.

చాలుఁజాలు తార!ని - ర్మాలమిపుడు చేసెదన్
చాలవాగఁబోకు తార!- చావమోదివేసెదన్.

(పంపాతీరము.)

శ్రీరాముఁడు సుగ్రీవునితో:—

గీ. సామమునఁగార్య మొదవిన ♦ సేమముగద
యనుజుఁబంపెదసంధికా ♦ ర్యమ్ముఁదీర్ప
వాలివినకుండ నెదిరింప ♦ వచ్చెనేని
నొక్కబాణంబుచేవాని ♦ నుక్కడంతు
భయముపడకుము సుగ్రీవ! ♦ భవ్యభావ!.

హనుమంతుఁడు అతిరయమ్మున శ్రీరామునిసమీపించిప్రభూ!:—

గీ॥ ఉరుముఁబోలినభీకర ♦ స్వరముతోడఁ
జండమారుతమట్లు ప్ర ♦ చండగతిని
వాలిమనపయివాలఁగా ♦ వచ్చెనదిగో

అని వాలిని జూపును శ్రీరాముఁడొక్కబాణముతో వాలినిదెగ
టార్చును:—

హనుమంతుఁడు:— అహహా!రాఘవ!నీశర ♦ మద్భుతంబు
పగతుతల నదెగొంపోయె ♦ గగనమునకు.

అందరు సంతోషముతో:—

(కమాచ్ — రూపకము.)

రామరాజభూషణ! రాక్షసకులభీషణ! సామమధురభాషణ!
సాధు తాపశోషణా! . ॥ రామ ॥

శ్రీరాముఁడు సుగ్రీవునితో:—

గీ॥ ఆగ్రహముమాని సుగ్రీవ! ♦ యగ్రజునకు
నుత్తరక్రియలొనరించి ♦ యుచితరీతి
తారనోదార్చి తత్సుతుఁ ♦ జేరఁదీసి
యెలమిఁ గిష్కింధ నిశ్శంక ♦ నేలుమింక.

(కిష్కింధ వెలుపలి మైదానము) (బయలు.)
సమస్త సేనాధిపతులతోఁ గూడి సుగ్రీవుఁడు రాఁగా శ్రీరాముఁడు.

ఉ॥ యోజనమబ్ధి నీఁదితగు ♦ యుక్తి నిలంకనుజొచ్చి సీతస
ద్రాజనిభాననన్ వెదకి ♦ రాగలవీరుని చేతికిత్తునా
పూజితమంగుళీయకముఁ ♦ బొల్పుగ సీతకు నానవాలుగా
నాజనకాత్మజాకుశల ♦ మారయునాతఁడు నాకుఁ బూజ్యుఁడౌ

హనుమంతుఁడు ముందరకువచ్చి శ్రీరామునిఁ జూచి:—

గీ॥ రామ! మీభక్తునకుసము ♦ ద్రంబ దెంత
యసురపుర మెంతమాత్రను ♦ సరయు కెంత
గాంచి దేవిని రావణు ♦ గర్వమడఁతుఁ
బంపుమి దెపోయివచ్చెదఁ ♦ బ్రభువతంస! .

(లంక, మహాద్వారము.)

లంకాధిపతియగురావణేశ్వరుని యుత్తరువులేనిది యెవరును లంకలోనికిఁ బ్రవేశింపఁగూడదని ద్వారపాలకుఁడు హనుమంతు నినడ్డగించెను. హనుమంతుఁడుఆద్వారపాలకుఁడు ఆశ్చర్యపడు నట్లు తనతొడలోని రక్తముఁదీసి యొకపెద్దముల్లుతో నొకవిశా లమైన యాకుపై నొకయుత్తరమునువ్రాసి లంకాధీశునకుఁ బం పవలయునని ద్వారపాలకునకునిచ్చెను:—

(లంక, సభాభవనము.)

రావణుఁడు ఆలకింపఁగాఁబ్రహస్తుఁడు హనుమంతునియుత్తరము నిట్లు చదువుచున్నాఁడు:—

శా॥ ముల్లోకంబులరాజులెల్లవడఁకన్ మోదంబుతోనేలునో
కల్లోలాంచితభూరివార్ధివృత లం ♦ కాద్వీపరక్షోధిపా!
మల్లుండన్ దమమల్లరంగమున స ♦ న్మానంబుఁబొందంగనా
యుల్లంబున్నదిపన్నవించితిఁబ్రభూ! ♦ యుష్మత్ప్రసాదంబుకై

రావణుఁడు తక్షణమేపిలువనంపవలయునని యుత్తరువుచేసెను. హనుమంతుఁడు ప్రవేశించి మొగ్గలోమొగ్గలో మొగ్గవేసి అనఁ గా అంతరాంతరపల్టీకొట్టి చేతులుజోడించి నిలచి రావణేశ్వరుని యాశ్చర్యములో ముంచివేసెను:—

హనుమంతుని జూడఁగనే మల్లురందఱుగుండెలోరాయి పడిపో యెను:—

రావణుఁడు హనుమంతునకు గొప్పగొప్పబిరుదులను గొన్నతన జగజెట్టులనుజూపి వీరిలోనెవరితోఁబోరెదవనియడిగెను:—

హనుమంతుఁడు అందఱితో నొక్కతూరి పోరెదనని చెప్పి రావణేశ్వరుని యెట్టయెదుటనిలఁబడి తనరెండుభుజములనుజాచి మల్లురనందఱనుబిలచి గట్టిగా విడువకుండఁబట్టుకొనవలెనని యాజ్ఞాపించెను. అట్లువారుపట్టుకొన్న వెంటనే యొక్కసారిగిఱ్ఱుమని తిరిగెను. వారందఱు విసరివేసినట్లు నలువైపుల దూరముగఁబడి పోయిరి. కొందఱకుఁగాళ్ళువిఱిగెను. కొందఱకుఁజేతులువిఱిగెను కొందఱకుఁ బండ్లురాలిపోయెను. కొందఱకు ముక్కు చెక్కలయ్యెను. అందఱును వికలాంగులయిరి:—

రావణుఁడుమెచ్చి హనుమంతునితో:—

శా॥ఆహా! బాహుబలంబులాఘవమదే ◆ యాశ్చర్యమాశ్చర్యమా
ఆహా! నాకిఁకనుద్దిలేరెచట నా ◆ కానందమున్‌బెంచితే
నూహన్ వేఁడుమదేమికావలయునో ◆ యుత్సాహముప్పొంగఁగా
బాహాటంబుగనిత్తుఁజూడుమిదెమ ◆ త్ప్రాసాదసౌధాదులన్.

హనుమంతుఁడు:—

క॥ లంకాద్వీపంబంతయు

రావణునిగుండె జల్లుమనును:—

హనుమంతుఁడు మరల:—

క॥ లంకాద్వీపంబంతయు
శంకాతంకములులేక ♦ చనిచూడంగ౯
సంకేతపత్రి మొసఁగుము
ఇంకేమియుఁగోర రాక్ష ♦ సేశ్వర!నిన్ను౯.

రావణుఁడు మంత్రియగు ప్రహస్తునిఁజూచి తక్షణమే యిమ్మని యాజ్ఞాపించును:—

(అశోక వనము.)

హనుమంతుఁడు ఆకసమువంకఁజూచి:—

గీ॥ వెండిపంజరమునహంస ♦ వెలయునట్లు
మందరపుగుహసింహంబు ♦ మసలుకరణి
మదగజముమీఁద వీరుండు ♦ పొదలుతీరు
మింటనెంతయుఁజంద్రుండు ♦ మెఱయఁదొడఁగె.

గీ॥ దాసదాసీజనంబులు ♦ దన్నుఁగొలువ
రావణుండును నీదారి ♦ రాఁదొడంగె
వీనులకు రామశబ్దంబు ♦ వినఁగవచ్చె
నుండితీరును సీతయీ ♦ యుపవనముఁన.

(అశోకవనమున వృక్షముక్రింద)

సీతకూర్చొనియుండఁగా వెనుక హనుమంతుఁడొదిగియుండును రావణుఁడువచ్చి సీతనుజూచి:—

శంకరాభరణము — రూపకము.

ఇంకైనదయరాదా - ఇంతి!నామీఁద - ఇంకైనదయరాదా
పంకజలోచన! - సంకటపెట్టకు - లంకారాజ్యమునీది - కింక
రుఁడనునేను. ॥ ఇం ॥

సీత:—

మ॥ తులువా!నోటికివచ్చినట్టులిటులెం ♦ తో ప్రేలెదాఁగాకసీ
తల రాముండెగఁజిమ్మునీమదముద ♦ గ్ధంబౌనుబోపొమ్మునీ
వలరామాధిపుకంటెశూరుఁడయినన్ ♦హాదుష్ట!సీవిట్లు దొం
గిలి నన్దెచ్చెదవేకిరాతక!మహా ♦ క్లేశంబునేనొందఁగాన్.

రావణుఁడు:—

గీ॥ చెచ్చెరనుబోయినీపతి ♦ శిరముఁదెచ్చి
ముందుఁ బడవైతునపుడేని ♦ సుందరాంగి!
శూరుఁడెవ్వండొ కనులారఁ ♦ జూడఁగలవు
రావణుండన్నధరలోనఁ ♦ గేవలుండె? అని వెడలి
పోవును.

సీత:—క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాపాణిధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

హనుమంతుఁడు:—

క॥ శ్రీరాము బంటుబంటను
నీరాకరమీఁది లంక ♦ నిన్నిటుగంటిన్
ఆశేనియుంగ్రమిదిగో
వేశోకశేదైనగురుతు ♦ వేఁడెదఁదల్లీ!.

సీత:—

సీ॥ అనిలోనరిపుఁజంపి ♦ ననుఁగాచుచనియెడి
మదిలోనియాశచే ♦ మంటిననుము
ఆలక్ష్మణునినొవ్వ ♦ నాడినందులకయి
వెంటనేతగుశిక్షఁ ♦ గంటిననుము
ఆనాథుసుగుణాళి ♦ నాత్మలోఁదలఁచుచు
నుచితవర్తనమున ♦ నుంటిననుము
మాసమ్ములోవచ్చి ♦ మఱిఁగావకుండిన
ననువులఁదొఱఁగెద ♦ నంటిననుము

గీ॥ సర్వము నెఱింగిసట్టియా ♦ స్వామికేను
నింతకంటెనుజెప్పంగ ♦ నెఱుఁగననుము
పరమపూజితుఁడైనయా ♦ ప్రాణవిభుని
చరణపద్మమ్ములకు నమ ♦ స్కారమనుము
గురుతుగా నాశిరోమణిఁ ♦ గొనుము చనుము.

(లంక విద్యుద్యంత్రశాల)

హనుమంతుఁడు సంకేతపత్రమునుజూపి లోనికివెళ్లి యంత్రము
ను బగులఁగొట్టును:—　　(లంక తగులపడును.)

రావణుఁడు:—

గీ॥ గుడులుమేడలు గోపురాల్ ♦ కూలెనవిగో
అంతటను భగ్గుమనిమాట ♦ లలమెనవిగో
మెఱపుమఱ్ఱవచ్చిలంకను ♦ జెఱచియిటు
నష్టమొనరించినట్టియా ♦ దుష్టుఁడెవఁడు
నాయెదుటఁ దెండుకసిదీఱ ♦ నఱికివైతు
నరిభయంకరవీరసిం ♦ హమ్ములార!.

హనుమంతుఁడు:—

గీ॥ నేనెచెఱచితిఁ ♦ జెఱచితినేనెసుమ్ము
చేరినన్నుఁబట్టుకోఁగల ♦ వీరుఁడెవఁడు
రామభటుఁడను హనుమంత ♦ నామకుఁడను
మల్లుఁడనుపేరవచ్చినా ♦ మహిమఁజూపి
మరలుచున్నాఁడ రాముని ♦ శరణుఁజొచ్చి
బ్రదుకు రావణ! చెడకు నా ♦ పలుకువినుము
నీవువినకున్న రాముని ♦ నిశితశరము
నీశిరముఁద్రుంచు ననిలోన ♦ నిక్కువమ్ము.

అని రావణునిఁదన్ని సముద్రములోఁబడి యీఁదుకొని వెళ్లిపోవును

(మహేంద్రపర్వతప్రాంతము.)

హనుమంతుఁడు రావణునితో:—

సీ॥ కన్నీరు కాల్వలై ♦ కారు కన్నులతోడఁ
జెక్కిటఁ జేర్చిన ♦ చేయితోడ
తెల తెలఁబారిన ♦ దీనాననముతోడ
జడలుగట్టిన శిరో ♦ జములతోడ
వేఁడినిట్టూర్పుల ♦ వాడునాసికతోడఁ
గడుఁజిక్కి స్రుక్కిన ♦ యొడలితోడ
అట్టెచినింగిన ♦ కట్టువస్త్రముతోడ
నోట రామా! యనుమాటతోడ

గీ॥ శోకమునమున్గిదేవి య ♦ శోకవనము
నందునున్నది లంకలో ♦ నందమెడలి
సేమమును దెల్పి యుంగ్రము ♦ చేతికియ్య
జనని!తలమానికము నిచ్చెఁ ♦ గొనుమురామ!.

లంకే యెట్లున్నదని శ్రీరాముఁడడుగఁగా హనుమంతుఁడు:—

సీ॥ ఇరువంకనొకతీరు ♦ వరసౌధములమీఁదు
విస్తారవీధికా ♦ నిస్తులంబు
వివిధపుష్పోద్యాన ♦ వేణువీణాగాన
విద్యుత్ప్రదీపికా ♦ విలసితంబు
చతురంగసైనిక ♦ సంచారభూమిక
మల్లకేళీరంగ ♦ మండితంబు
బహుళయంత్రోపేత ♦ ప్రాకారపరివృత
పటుదుర్గశోభిత ♦ పాభవంబు

గీ॥ మాంసభోజన పరసతీ ♦ మానహరణ
మద్యపానాది పాప స ♦ మ్మానితంబు
రాక్షసేశ్వరదోర్దండ ♦ రక్షితంబు
పాపులకుఁగాపురంబు లం ♦ కాపురంబు.

(సముద్రప్రాంతము.)

రాముని శిబిరము.

విభీషణుఁడు:—

కమాచ్ — రూపకము.

శరణుదశరథరామ! సద్గుణధామ! శరణుదశరథరామ!
శరణాగతత్రాణబిరుదు - నీదనివిని - శరణమునేఁజొచ్చితి
కరముశిరమునువంచినీదగు - చరణములనేశరణువేఁడితి. ॥శర॥

సుగ్రీవుఁడు శ్రీరామునితో:—

చ॥ ఇతఁడువిభీషణుండుదను ♦ జేంద్రునితమ్ముఁడునమ్మఁబాపునిం
రితనికినిచ్చినన్ మనకు ♦ నెవ్వగనొవ్వగ నౌనుగానినా
మతమునసీతనిన్దయకు ♦ మాన్యునిఁజేయుటమేలుగాదు స
ద్గతమతినెంచిచూడుఁడసు ♦ రేంద్రునిమాయలమేయముల్ ప్రభూ

శ్రీరాముఁడు:—

సీ॥ తమ్ముఁడేకాదు రావణుఁడు ♦ దాశరణంబనివచ్చివేడినన్
నెమ్మదిఁగాచెదన్విడువ ♦ నేరములెంచ విభీషణున్వడిన్

దెమ్మకరమ్మగౌరవము ♦ తేటపడఁగనుఁగొమ్మపొమ్మనా
తమ్మునిఁబోలెఁజూచెద ను ♦ దారతఁబర్వతలోకనాయకా!

విభీషణుఁడు:—

కమాచ్ — రూపకము.

శరణుదశరథరామ! సద్గుణధామ! శరణుదశరథరామ!
పరసతిఁగోరుట - పాపమంచని తెల్పఁ - బురము వెడలనడచెను
దురితపరుఁడా రావణాసురుఁ - డరయునే భవదీయ శౌర్యము॥ శర॥
అని శ్రీరాముని చరణములమీఁదఁ బడుచు:—

శ్రీరాముఁడు:—

ఉ॥ లెమ్మువిభీషణా! భయము ♦ లేదిఁకనీకభయమ్మొసంగితిన్
జిమ్మదవైరిగుండెల ♦ భిషిక్తునిఁజేసెద నిన్నులంకకున్
నమ్ముమురావణాసురుఁడు ♦ నాశరణంబొకవేళఁజొచ్చినన్
సమ్మతినిన్నయోధ్యకును ♦ జంబుగఁబట్టముఁగట్టి కాచెదన్.

(లంక రావణుని యంతఃపురము.)

మండోదరి రావణునితో:—

కమాచ్ — రూపకము.

పరనారీ!సంపర్కము - పరమదురితము - పరనారీసంపర్కము
దరిలేనిదుఃఖము - దొరకొనఁజేయును ॥ పర ॥
సిరులఁదొలంచును - జిరకీర్తిమాపును - పరమశూరునికైనఁ
బరిభవ మొనరించు ॥ పర ॥

చరణములనుబడి - స్వామి!నిన్వేడెదఁ
వరళాక్షిసీతను - దాశరథికినిమ్ము ॥ పర ॥

రావణుఁడు:—

క॥ దశజనబాహుబలమ్మును
దశజనధీబలముగలిగి ♦ దశకంఠుఁడనన్
దశదిశలఁ బేరుపొందితి
శశిముఖి! వెఱవేలనాకు ♦ శత్రుండెదురే

అని మేడపైకిఁదీసికొనిపోయి:—

శా॥ సౌధాగ్రమ్మునినుండిచూడుముసతీ! ♦ సంగ్రామరంగంబునన్
యోధాగ్రేసరులెల్లఁగూడిరదిగో ♦ యుత్సాహముప్పొంగఁగాఁ
గ్రోధోద్దీపితమానసంబులభటుల్ ♦ ఘోషిల్లుచున్నారదే
యోధాళిందశవాయియుద్ధమునకై ♦ యూకొల్పెఁదూర్యధ్వనిన్.

ఉ॥ హాసతి! బాణవేగమదె ♦ యక్కట! యోర్వకనాదుసైనికుల్
రాసులురాసులై పుడమి ♦ రాలఁగఁజొచ్చిరిదేమిచోద్యమో

మేఘనాదునిఁజూచి:—

ఓసుత! మేఘనాద! కడు ♦ యుక్తులనేర్చిననీకె చెల్లుఁగా
వాసిగరామునిందునిమి ♦ వారకసీతనునాకుఁగూర్పఁగాన్.

మేఘనాదుఁడు:—

కమాచ్ — రూపకము

పరనారీసంపర్కము - పరమదురితము - పరనారీసంపర్కము.

రావణుఁడు:—

క॥ కదనముఁజూచి భయంపడి
యిదియొకనెపమెన్ని పలుకు ♦ దేని చాత్మా!
యెదురాడకు నాముందట
వదరిననీశిరముఁద్రుంచి ♦ వైచెదనిదిగో.

(రణరంగము.)

విభీషణుఁడు లక్ష్మణునితో:—

చ॥ అదెయదెవచ్చెరావణుని ♦ యగ్రకుమారుఁడుచూడుచూ
డుమా]
పదపదలక్ష్మణా!కదిసి ♦ ఫాలమునంటఁగబాణమేయుమా
అదెవడివాడిబాణమదె ♦ యక్కటవచ్చెనుగొట్టుకొట్టుమా
యిదెపడెలక్ష్మణుండహాహా♦ యేమిఘటిల్లఁగనున్నదోకటా!

(శ్రీరాముఁడు పడిన లక్ష్మణునిఁజూచి:—)

నాథనామక్రియ — రూపకము.

అకటా!లక్ష్మణ!పడితే-ఆలములోపల నీవు
ఇఁకయుద్ధము నాకేలను-ఇంతటితోఁజాలింతును ॥అకటా॥
అడవులలోనాతోఁబడి-ఇడుములకన్నిటికోర్చి
విడనాడక మెలఁగితివే - పుడమిని నీకీడుగలఁడే ॥ అకటా ॥

జాంబవంతుఁడు:—

గీ॥ నాడియాడుచున్నది ♦ వేఁడికలదు
భయపడకురామ! మూర్ఛిల్లె ♦ భయముపడకు
దూరమునఁగాంచవచ్చెడి ♦ ద్రోణగిరిని
వెలయుసంజీవిఁగొనిరాఁగ ♦ వేగనరిగె
వాయుపుత్రుండుస్వామి సే ♦ వాపరుండు॥

(శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునిఁజూచి కంటఁదడిపెట్టుకొని)

క॥ జననీజనకులకంటెను
దనకులసతికంటెఁ బ్రాణ ♦ ధనములకంటెన్
ఘనముగ నన్నుతమ్ముఁడు
రణమునఁబడెరమణియేల ♦ రాజ్యమదేలా?

జాంబవంతుఁడు:—

ఆ॥ ఆంజనేయుఁడదిగో ♦ సంజీవిఁగొనివచ్చె
దేవ! చూడు దీని ♦ దివ్యమహిమ
మెల్లమెల్లగాను ♦ మేల్కొనిసౌమిత్రి
రమ్యసుగుణసాంద్ర! రాఘవేంద్ర!

(శ్రీరాముఁడుఆంజనేయునితో)

గీ॥ చెలిమి సుగ్రీవుతోనాకుఁ ♦ గొలిపినావు
దేవిఁగనివచ్చి నాకోర్కెఁ ♦ దీర్చినావు

తెచ్చిసంజీవినాతమ్ము ♦ నిచ్చినావు
ఔనె నీసేవనుతిసేయ ♦ నాంజనేయ !

(అందరును సంతోషముతో)
శంకరాభరణము—రూపకము

రామ !రాజభూషణా !రాక్షసకులభీషణా !
సామమధురభాషణ !సాధుతాపశోషణా !

మేఘనాదుఁడు:—

చ॥ ఇదెయిదెసీతదాశిరము నేఁ ♦ దెగఁద్రుంచితిఁజూడుఁడీముదం
బొదవఁగనాదుతండ్రికిని ♦ యుద్ధములోపల మీశిరంబులన్
జెదరఁగఁజేసెదన్ వినుఁడు ♦ చేతను బాణములుంచిరండు న
న్నెదిరిసురేంద్రుడేమియయె ♦ నేర్పడఁజూడుఁడుమత్ప్రతాపమున్

(సీతశిరముఁజూచి శరమును జార్చున్న లక్ష్మణునితో విభీష ణుఁడు)

చ॥ అదెయదెమాయఁజేసెనది ♦ యాజనకాత్మజమస్తకంబుగా
దది యొకవాడిబాణముచ ♦ నా చెడుదక్కసుఁద్రుంచులక్ష్మణా!
(శా) అదెబలుఁగొట్టితో నసుర ♦ నాదటడొక్కలుచీలునట్లుగా
నెదమరిభేదిలన్ శిరము ♦ దేగితటుక్కునభూమిఁదొల్లఁగాన్.

(అందరు మేఘనాదుఁడు పడుటకుసంతోషించి)

శంకరాభరణము—రూపకము

రామ! రాజభూషణ! రాక్షసకులభీషణా!
సామమధురభాషణా! సాధుతాపశోషణా॥ ॥రామ॥

(కుంభకర్ణుని భవనము)

(త్రాగుచుండు కుంభకర్ణుని సమీపించి, రావణుఁడు.)

ఉ॥ తమ్ముఁడ! కుంభకర్ణ! నినుఁ ♦ దప్పమరెవ్వరులేరునాకు నీ
వెమ్మెయిఁబోయి దాశరథి ♦ నెట్లయినన్ వడిఁజంపి రాఁగదే
నమ్మిన నాకు సమ్మదమొ ♦ నర్పుము పొమ్ము జయమ్ముఁ [గొమ్మనా
తమ్ముఁడవైన నీకతనఁ ♦ దప్పక సీతను బొంది పొంగెదన్.

కుంభకర్ణుడు:—

కమాచ్—రూపకము

పరనారీసంపర్కము-పరమదురితము-పరనారీసంపర్కము

(అని ప్రారంభింపఁగా వానికి ద్రాగుడునిచ్చి రణమునకుఁ బంపి రావణుఁడు వెళ్ళిపోవును)

(రావణుఁడు సీతనుసమీపించి)

క॥ రాముతలఁజూడు సీతా!
యేమంటివి నాఁడునన్ను ♦ నెవ్వఁడుపోరుం
డీమారు మాటపలుకకు
కామితమును దీర్పవలయుఁ ♦ గాంతామణిరో!

(సీత శ్రీరాముని తలఁజూచి)

ఆనంద భైరవి_రూపకము.

హా రామ!నా ప్రాణధామ! నీవీరీతి నాకొఱకు వైరిచేఁ దెగితే॥హా

రావణుఁడు:—

క॥ రామా రామాయనకిఁక
నీమగనింబోలె నిన్ను ♦ నేనీకత్తిన్
నీమస్తకమ్ముఁదునిమెదఁ
గామితమును దీర్పకున్నఁ ♦ గార్పణ్యవతీ!

త్రిజట:—

క॥ నారిన్ జంపుట యుక్తమె
యోరావణ! నేఁడు తేపు ♦ నోపికపట్టన్
నేరివెఘోరము లేటికిఁ
దీరున్నీ కోర్కెలెల్లఁ ♦ దీవ్రముగానే.

అని రావణునిఁబంపివేయును:—

సీత:— ఆనందభైరవి — రూపకము.

దారియేమిఁకనాకురామా!నాశ-రీరమువిడచెదనోరఘురామా!

త్రిజట:— ఆనందభైరవి — రూపకము.

సీతమ్మావినవేనాతల్లీ-నీపతి-ఘాతముసేయఁగ-నీతనితరమే॥ సీత

ఈతలరామునిదికాదు-నీవు-భీతిల్లమోసము-నీతఁడుచేసె॥ ఈతల

సీత:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

(రణరంగము.)

విభీషణుఁడు శ్రీరామునిఁజూచి:—

ఉ॥ వచ్చెనుగుంభకర్ణుఁడు ది ♦ వాకరవంశపయోధిచంద్రమా!
చెచ్చెరనొక్కబాణమునఁ♦జిమ్ముమువీనిశిరమ్ముడొల్లఁగాఁ
(గాఁ)అచ్చెరువయ్యెనో రఘువ♦రా!యదె వైరిశిరమ్ముమీఁదికిన్
హెచ్చుగఁబోయెదిర్దికిగి ♦ యెచ్చటనోపడిపోయెఁజూచితే.

అందఱు:—

రామ!రాజభూషణ! - రాక్షసకులభీషణ! - సామమధురభాషణ! - సాధుతాపశోషణా!

(రావణుని యంతఃపురము.)

మండోదరి రావణునితో:—

ఉ॥ పావనమౌపులస్త్యముని ♦ వంశమునన్ జనియించినారు సం
భావితశౌర్యధైర్యమహి ♦ మన్ బలువాసినిగాంచినారు నా
నావిధవిద్యలన్ దెలిసి ♦ నారుపరాంగనఁగోరిమానమున్
జీవముఁగోలుపోఁదగునె ♦ సీతనురామునికీక నాయకా!

రావణుఁడు:—

ఉ॥ కామినీ!యందఱన్మడియఁ ♦ గాంచితినీతు లవేలనాకునో
తామరసాక్షి!కుందకుము ♦ దాశరథిన్మఱివానివారలన్
నామిడివోనిబాణముల ♦ నాపరువొప్పఁగఁద్రుంచివైచెదన్
గోమల సీతతోఁగలిసి ♦ కూరిమిఁగోడుతలంకనేలెదన్.

(రణరంగము.)

విభీషణుఁడు శ్రీరామునితో:—

ఉ॥ వచ్చెనురావణాసురుఁడు♦వానినిద్రుంచుటసాధ్యమోప్రభూ!
చిచ్చుఁగవంటువండఱను ♦ జెచ్చెరఁజంపకజాగుచేసినన్
(తా:)హెచ్చుత్వదీయశౌర్యమున♦కెవ్వరుసాటిజగంబునందహో
అచ్చెరువయ్యెవైరివగు ♦ నశ్వరథంబులుగూలెనొక్కటన్

చ॥ సరసరకత్తిఁదూసిమన సైనికులన్ ♦ దెగటార్చసాగెనో
సరసిజమిత్రవంశమణి! ♦ చాపము నెక్కిడునీచుశత్రుడా
శిరముకలుక్కునన్ దఱుగు♦నేమముగాదెడసేయనోప్రభూ!
(తా:)తిరమెనుతింపవైరియడి ♦ దంబదెనుగ్గయిరాలెనేలపై.

శ్రీరాముఁడు రావణుని సమీపించి:—

ఉ॥ లేదుశరంబు లేదువిలు ♦ లేదడిదంబును జేరుసైనికుల్
మీఁదనికేమినీకుగతి ♦ మేలగునాసతి సీతనిమ్ము ని
న్నాదరదృష్టిఁజూచెదభ♦యంపడఁబోకుముపొమ్మురావణా!
నాదగుపల్కుమీఱినను ♦ నాశముచేసెద తేపెచూడుమా

(రావణుని యంతఃపురము.)

మండోదరి రావణునితో:—

హరికాంభోజి — రూపకము.

కరుణానిధియాదాశరథి - కల్యాణగుణనీరధి
కరుణానిధి యాదాశరథి
తరుణిసీతనిచ్చి - చరణములబడి
శరణమువేఁడిన - సరగునఁబోచును. ॥ కరుణా ॥

రావణుఁడు:—

క॥ చొచ్చెదనే శరణంబును
జచ్చెదఁగాకొండవైరిఁ ♦ జంపెదనొండేఁ
ముచ్చటదీరక జానకి
నిచ్చెదనే ప్రాణమైన ♦ నిచ్చెదఁదరుణీ!

ఉ॥ ఈపరిరామునింబొదివి ♦ యేడ్తెఅనాదుశరాగ్నికీలలం
దోపికవాణి!యాహుతిగ ♦ నొక్కటఁద్రేల్చిమదీయశౌర్యముఁ
జూపెదఁజాటియెల్లరకు ♦ సుందరసీతను గూడిపొంగెదఁ
నాపరివారముఁబ్రజలు ♦ నాప్రియురాలగునీవుసుబ్బఁగాఁ.

(రణరంగము.)

విభీషణుఁడు శ్రీరామునితో:—

చ॥ అదెమఱివచ్చె రావణుఁడ ♦ హంకృతిఁదీక్ష్ణ శరాళిసేనలఁ
జెదరఁగఁజేసె వైరతలఁ ♦ జిమ్ముముచూచెదవేమి? రాఘవా!

(శా॥)ఆ జెదిరదిర్దిరందిరిగి ♦ యంబరవీధిని బోయిపోయి య
ల్లదిగో తెటాలుఁజాఱబడియె ♦ నారిపుమస్తకమ్ముర్విపైఁబ్రభూ!

అందఱు:—

రామ! రాజభూషణ! రాక్షసకులభీషణ! సామమధురభాషణ!
సాధుతాపశోషణా!

మండోదరి:—

నాథనామక్రియ — రూపకము.

హా విభు! నను బాసితే - అకట! చింతఁద్రోసితే
భూవిభు శ్రీరామచంద్రు - దేవినిచ్చి శరణు వేడి - చావక జీవింపుమన్న
చలముపట్టి గిట్టితే ॥ హా వి ॥
పరుల స్త్రీలఁగోరువారి - పాటిదేయంచుఁజాటి - దురితపరా!
ప్రాణనాథ! దూరమయిపోయితే ॥ హా వి ॥

శ్రీరాముఁడు విభీషణునితో:—

గీ॥ అలుకమానివిభీషణా! ♦ యగ్రజునకు
నుత్తరక్రియలొనరించి ♦ యుచితరీతి
నూరడింపుము దుఃఖించు ♦ చుండునీదు
వదినెగారిని సాధ్వియై ♦ పరఁగుదాని.

ఋషులు శ్రీరాముని సమీపించి:—

గీ॥ కంటకుండగు నాదశ ♦ కంఠుఁడునిమి
భద్రమును గూర్చితివి మాకుఁ ♦ బార్థివేంద్ర!

ప్రాగడఁదరమానె నిన్నునో ♦ సుగుణసాంద్ర!
రమ్యరవికులకలశవా ♦ రాశిచంద్ర!

శ్రీరాముఁడు:—

గీ॥ చెలఁగుమీరాదగు దీవెన ♦ బలిమిఁగాక
నాబలముచేతవైరిని ♦ నాశపఱుపఁ
జాలుదునెనన్నునగ్గింప ♦ నేలమీకుఁ
బుణ్యధనులార! మౌనిప ♦ రేణ్యులార!

శ్రీరాముఁడు విభీషణునితో:—

శా॥ లంకాద్వీపమునేలుమింకఁగరుణా♦లంకార! శాంతాత్మ! ని
శ్శంకన్నీవువిభీషణా! నినుజనుల్ ♦ శ్లాఘింపఁగానేర్పుతోఁ
గైంకర్యమ్మునలేరునీసములుపల్ ♦ గంటిన్ దగన్ జెప్పవే
వంకన్ గాచెడునట్లుగాచితికదే ♦ వాంఛించితికష్టంబులన్.

(శ్రీరాముని శిబిరము.)

శ్రీరామచంద్రుఁడు వృక్షముక్రింద్ద కూర్చుండియుండఁగా నంద రును జయోత్సవమునుజేయుచుండిరి. ఋషులు హెూమము లొనర్చుచుండిరి. ప్రజలుదీపోత్సవమ్ముఁజేయుచుండిరి. బాలురు పలు తెఱంగుల బాణములనుగాల్చుచుండిరి. విభీషణుఁడు సీతా దేవిని పై డియందలములోఁదెచ్చినిలపెను.సీతకును శ్రీరాముని కినిసుమ నీయగ్నిసంబంధమైన వేడుకలన్నియు జరుగుచుండెను

ఎంతో కాలమువిూఁదఁదనప్రాణనాథుఁడగు శ్రీరామచంద్రునిఁ జూచినయాసీతామహాదేవికినీవేడుకలొక్కటియుఁ గానరాలేదు. ఆమెలత్యమంతయు శ్రీరామునియందేలగ్నమైయుండెను. కావ నాయగ్నిలోనుండి మెఱుపువలెవచ్చి శ్రీరామచంద్రుని పాదార విందములకెరగెను.

ఈదృశ్యమును జూచుచున్నవారందఱు:—

గీ॥ అగ్ని తెఱదాఁటి యీజన ♦ కాత్మజాత
పరమపూతపతివ్రత ♦ పాపరహిత
మెఱుపువలెవచ్చిరాముని ♦ కెరగెనదిగో
యహాహా! యెంతటిగరితయీ ♦ యమలచరిత.

అనికొనియాడుచుండిరి:—

సీత:— హంసధ్వని — రూపకము.

కంటిమీాపదకంజముల నుదు - రంట మ్రొక్కితిని
కంటకునిదశకంఠుఁదునిమినా
తొంటిపుణ్యములనెల్లఁ - బంటపండఁజేసితిరి. ॥కంటి॥

శ్రీరాముఁడు:—

లెమ్మసీత! కరమ్ముసంతో - షమ్ముఁబొందితిని
రమ్మనీదుకరమ్ముఁదెమ్మిఁట
నమ్మలికమెల్లఁదీరె - నెమ్మదిగనుండుమింక. ॥లెమ్మ॥

సీత:— ఈత్రిజటనామిత్రమో ప్రభు! శత్రులిందఱిపో
చిత్రవధరిపు చేసియుండఁడె
చిత్రమీపవిత్రచరిత-చెంతమాత్ర లేకయున్న. ॥ఈత్రి॥

శ్రీరాముఁడు:—
సీత!వీరిస - మేతముగ సాకేతపురికేగి
ప్రీతిరత్నాౘితములనొగి
చేతులారనిమ్మునీకుఁ - జేతికడ్డమేది లేదు ॥సీత॥

(అయోధ్య.)

ముందేవంపఁబడిన యాంజనేయుఁడు భరతునితో:—

శంకరాభరణము — రూపకము.

అదిగో శ్రీరామచంద్రుఁ - డరుదెంచెనుజూడు భరత!
కదలివచ్చుసూర్యుపగిదిఁ - గానఁబడెవిమానమదిగో ॥ అది ॥
దనుజపతియు వనచరపతి - తనతమ్ముఁడు భక్తిఁగొలువ
జనకరాజతనయఁగూడి - చనుదెంచెను రామవిభుఁడు ॥ అది ॥
ధరకుదిగెవిమానమదిగో - తరలివచ్చెరాముఁడదిగో
భరతా!వేవేగరమ్మ - ధాౘీపవరునిసేవింపుము. ॥ అది ॥

భరతుఁడు:—
గీ॥ వచ్చెరనురామ! పట్టాభి • షిక్తుఁడవయి
శిరము పైనున్న యోర్వని • బరువుడించి
నన్ను!ధన్యునిగాఁజేయు • మన్న! నేఁడె
యెల్లజనములయుల్లముల్ • పల్లవింప.

శ్రీరామచంద్రుఁడు తల్లుల కెల్లరకును మ్రొక్కి వినమ్రమైన మొగ
మ్ముతోఁ గన్నీరు గార్చుచు నొకమూలయందొదిగియున్న కైకను
సమీపించి యత్యంతవినయముతో:—

గీ॥ తండ్రికుండెడు ప్రేమను ♦ దమ్ములకును
నుండు ప్రేమను మిత్రుల ♦ కుండు ప్రేమ
భార్యకుండెడు ప్రేమ సే ♦ వకుల ప్రేమ
యిన్ని ప్రేమల నీకృప ♦ నెఱుఁగఁగంటిఁ
జింతిలకుమమ్మ దీవించి ♦ చెలఁగుమమ్మ!

అని నమస్కరించెను:—

(అయోధ్య సభాభవనము.)

(శ్రీరామ పట్టాభిషేకము.)

సీ॥ శత్రుఘ్నలక్ష్మణుల్ ♦ సరినిరువంకల
వింజామరమ్ముల ♦ విసరుచుండ
వెనుకనునిలఁబడి ♦ విమలాతపత్రంబు
భరతుండు వేడ్కతోఁ ♦ బట్టుచుండఁ
బదములకడఁజేరి ♦ పవనతనూజుండు
గురుతరభక్తితోఁ ♦ గొలుచుచుండ
దనుజులు వనచరుల్ ♦ దమతమపతులతోఁ
గుసుమవర్షమ్ములు ♦ గురియుచుండ

గీ॥ మునులయాశీరవమ్ములు ♦ పొదలుచుండఁ
బ్రజలజయజయనాదముల్ ♦ పర్వుచుండ

భూరిమంగళవాద్యముల్ ♦ మోఁ్రయుచుండ
భవ్యచిత్రమహాసభా ♦ భవనమందు
రత్నసింహాసనంబున ♦ రమణిఁగూడి
మస్తకంబునమణిమయ ♦ మకుటమొప్పఁ
జెలువమీఱఁగఁ బట్టాభి ♦ షిక్తుఁడయ్యె
సర్వనుతకీర్తి శ్రీరామ ♦ చంద్రమూర్తి.

గీ॥ సవితృవంశాబ్ధిసంపూర్ణ ♦ చంద్రుఁడైన
రామచంద్రుండురాజ్యభా ♦ రమువహింప
సృష్టియంతయుఁబుష్టియుం ♦ దుష్టిఁబొందె
శిష్టులందఱుపరమప్ర ♦ హృష్టులైరి.

సీ॥ సుగ్రీవుపేరిట ♦ సురుచిరమయినట్టి
విశ్వకళాశాల ♦ వెలయఁజేసె
నావిభీషణుపేర ♦ నతివిచిత్రవిశాల
విమలసరోవరం ♦ బమరఁజేసె
జాంబవంతునిపేర ♦ జనవిహారోచిత
ప్రమదావనంబును ♦ బరఁగఁజేసె
తనని కేతనముపైఁ ♦ దనరు కేతనముపై
నాంజనేయాకృతి ♦ నలరఁజేసె

గీ॥ దీనశరణాలయంబును ♦ త్రిజటపేరఁ
గాంలఁగాఁజేసియనదల ♦ గాసిఁదీర్చెఁ
గోరుకోరికెలన్నియుఁ ♦ గూర్మినొసఁగి

దనుజవనచరవర్గముఁ ♦ దనియఁజేసె
సర్వనుతకీర్తి శ్రీరామ ♦ చంద్రమూర్తి.

క॥ రామునివలెనేనీవును
సోమేశ్వరభూప! సకల ♦ సుఖములనిడుచుఁ
బ్రేమఁ రాజ్యంబేలుము
భూమీశులు ప్రజలుకవులు ♦ బుధులునుతింపఁ

క॥ నీపుత్రమణికినీకుఁ
నీపత్నీరత్నమునకు ♦ నీబంధులకుఁ
నీపరిచరులకుఁబ్రజలకు
నాప్రభువరుఁడిచ్చుఁగాత ♦ సఖిలశుభంబుల్.

ఇది, శ్రీపరమేశ్వర కరుణాఫలిత లలితకవితాక
లిత శ్రీరామలక్ష్మాంబా బుచ్చివేంకయా
మాత్య పుత్ర సకలసజ్జనవిధేయ
ఆనపూడి సోమనాథ నామ
ధేయ ప్రణీతంబయిన,
శ్రీ ర మ ణీ య రా మా య ణ ము
సంపూర్ణము.

==♦○♦==

Printed a[illegible]e Lakshmi Press Gadwal.

Copies can be had of :—

A. SOMANATHA RAO,

15, Muthukrishna Mudali St,

Mylapore,

Price | As. 2 MADRAS.